

MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING XORIJ TAJRIBALARI.

Nasiba Jakbarova

*Namangan davlat chet tillar instituti “Ingliz tili o’qitish metodikasi” kafedrasida
o’qituvchisi jakbarovanastinka@gmail.com*

Annotatsiya. *Ushbu tadqiqotda madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini chet tilini o’rganishdagi ahamiyati va uni rivojlantirishda dunyo mamlakatlari tajribalarida ko’rib chiqildi. Har bir davlatning chet tilini o’qitishda madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini boshqa til ko’nikmalari bilan integrallashuv metodlari bilan o’rganildi. Madaniy xabardorlik va sinfda madaniyatlararo muloqot tushunchasini o’rnatish bo’yicha ko’plab tadqiqotlar olib borildi, ammo ko’p madaniyatli bo’lmagan kontekstlarda talabalarning MM bo’yicha olib borilgan tadqiqotlar yetarli emasligi aniqlandi. Bizning mamlakatda hozirgi kunda madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi ham til o’qitishning dolzarb muammolariga aylanmoqda. Shuni sababli xorijiy tajribalarni ko’rib chiqish va ularni muvaffaqiyatli namunalarini o’z tajribalarimizda qo’llash maqsad qilib olindi.*

Kirish. Bugungi kunda ko’p madaniyatli jamiyatda yashashga tayyorgarlik ko’rish va talabalarga shaxslararo aloqalarni yaratish imkoniyatini berish ta’limning asosiy elementlari hisoblanmoqda. Madaniyatlararo munosabat tushunchasi chet tilini o’qitish va o’rganish dasturlari tarkibiga kiritilishi kerakligi dolzarb mavzuga aylandi. Bunda to’rtta til ko’nikmalarini o’rgatish bilan birgalikda, madaniyat ham beshinchi ko’nikma sifatida o’qitilishi zaruriyati paydo bo’lmoqda. Boshqacha qilib aytadigan bo’lsak, chet tilini o’rganish nafaqat tinglash, gapirish, o’qish va yozishni bilish emas, balki turli madaniyatdagi odamlar bilan qanday muloqot qilishni ham o’z ichiga oladi. Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi ingliz tilini o’rganuvchilar uchun zaruriy shart bo’lganligi sababli, ingliz tilini chet til sifatida o’rganish maqsadi aksariyat kontekstlarda faqat tilshunoslikka e’tibor qaratishdan o’zgardi. Bu jarayon butun dunyo ta’lim tizimida katta lisoniy o’zgarishlarga sabab bo’ldi. Quyida ayrim mamlakatlar tizimida madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirish va uni rivojlantirish uchun zamonaviy yondashuvlarini ko’rib chiqamiz:

Kambodja ingliz tilini o’qitishda “lingvistik kompetensiyadan tashqari” deb nomlangan taraqqiy strategiyani ishlab chiqishi orqali aynan madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini muhimligini ko’rsatdi. Talabalarni o’z ona tiliga o’xshash yoki faqat tilshunoslik bo’yicha malakali bo’lishga o’rgatish o’tgan o’n yilliklarda Kambodjada ingliz

tilini o'rgatish va o'rganish uchun norma bo'lib tuyuldi. Biroq, ta'lim islohoti mintaqaviy va global miqyosda yangi bosqichga o'tayotgani sababli bu istiqbol pasaydi.

Ta'lim, yoshlar va sport Vazirligining ma'lumotlariga ko'ra, mahalliy va global sharoitlarga javob berish Kambodja ta'limining yangi ko'rinishi va vazifasidir. MoEYS (2015) bozor talablariga, ASEAN iqtisodiy integratsiyasiga va global o'zgarishlarga javob berish uchun eng yuqori salohiyatga ega Kambodja inson kapitalini ishlab chiqarish maqsadi bilan umumiy ta'lim o'quv dasturini ishga tushirdi. Ushbu tizimning maqsadlaridan biri talabalarga chet tillaridan, xususan, ingliz tilidan muloqot, tadqiqot va uzluksiz ta'lim uchun samarali foydalanishga yordam berishdir. 2019-2023-yilgacha ta'lim strategik rejasida ta'kidlanganidek, ta'limning maqsadi Kambodjada bilimga asoslangan jamiyatni rivojlantirish uchun yuqori sifatli, axloqiy inson resurslarini yaratish va rivojlantirishdir. Buni amalga oshirish uchun Kambodjada ta'lim, yoshlar va sport sektorini boshqarish, boshqarish va rivojlantirish, o'z xalqining ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy rivojlanish ehtiyojlariga hamda mintaqaviylashuv va globallashuv voqeligiga javob berish missiyasiga ega.

Shunga ko'ra, ingliz tilini chet tili sifatida o'qitish va o'rganish faqat to'rtta ko'nikmaga e'tibor qaratishdan Kambodja o'rta ta'lim muhitida ta'lim siyosatining ko'zda tutilgan ko'rinishi va maqsadini qo'llab-quvvatlaydigan madaniyatlar integratsiyasiga o'tishi kutilmoqda, chunki talabalar turli xil madaniy muhitlarga ta'sir qilish imkoniyati kam, ba'zi ingliz tili o'qituvchilari talabalarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini qanday rivojlantirish haqida bilim va malakaga ega emas edilar. Agar o'qituvchilarning o'qitish maqsadlari madaniyatlararo muloqot paradigmasiga to'g'ri kelmasa yoki ular MMK til o'rganuvchilar uchun ahamiyatli emas deb hisoblasa, ular o'qitishda madaniyatni qo'shmaydilar. So'nggi o'n yilliklarda madaniy xabardorlik va sinfda madaniyatlararo tushunishni o'rnatish bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borildi, ammo ko'p madaniyatli bo'lmagan kontekstlarda talabalarning MM bo'yicha tadqiqotlar kamligicha qoldi.

Turli xil madaniyatli kontekstlarga ta'sir qilish imkoniyati kam bo'lgan vaziyatda talabalarning MMKni rivojlantirish qiyin bo'lishi mumkin bo'lsa-da, turli strategiyalar taklif qilingan. Ren and Cui ning fikriga ko'ra, o'qituvchilar o'quvchilarga turli madaniyatlarni o'rgatish va o'quvchilarning o'z ona tillari bo'yicha madaniy xabardorligini kuchaytirish orqali talabalarning MMKni rivojlantirishi mumkin, bu esa ularning til va madaniy kompetensiyasini rivojlantirish uchun foydali bo'lishi mumkin. O'qituvchilar tilning ma'nosini ham, undan foydalaniladigan madaniy kontekstni ham tushuntirishlari mumkin. Shu nuqtai nazardan, ingliz tili o'qituvchilari taqqoslash usuli, rolli o'yin, madaniy assimilyatsiya, madaniy orol va boshqalar kabi ko'plab usullardan foydalanishlari mumkin. Misol uchun, taqqoslash usulida Reid (2015) ta'kidlaganidek, u

o'quvchilar madaniyati va xorijiy madaniyatlar o'rtasidagi taqqoslashni o'z ichiga oladi. O'qituvchilar talabalarga hujjatlarni o'qishni yoki xorijiy davlatning kundalik rejimiga oid qisqa videoni tomosha qilishni va uni o'z mamlakatlaridagi bilan solishtirishni buyurishi mumkin. "Rolli o'yin" da o'qituvchilar mehmonxona, stansiya va shunga o'xshash muayyan vaziyatni tanlashlari va talabalarga mashq qilishlariga ruxsat berishlari mumkin. "Rolli o'yin" o'quvchilar uchun madaniyatlararo muloqot uchun muhim bo'lgan va barcha darajalar va yoshdagilarga qo'llanilishi mumkin bo'lgan real hayot stsenariylarini mashq qilish uchun eng yaqin imkoniyatdir. Banjongjit and Boonmohlarning tadqiqoti "rol o'ynash" talabalarining MMKni rivojlantirishning eng muvaffaqiyatli usuli ekanligini aniqladi.

O'qituvchilar o'z talabalarining MMKni rivojlantirish uchun qo'llagan strategiyalarini o'rganish uchun ikkita ochiq savoldan foydalanildi: "Iltimos, o'quvchilaringizning MMKni rivojlantirish uchun qo'llagan strategiyalaringizni taqdim eting" va "Siz yuqorida aytib o'tgan samarali strategiyani tanlang va yozing. Birinchi savolga 37 nafar o'qituvchi, ikkinchisiga o'ttiz besh nafar o'qituvchi javob berdi. O'qituvchilar tomonidan bildirilgan umumiy va eng samarali strategiyalar orasida o'qitish uchun "madaniy mavzular va hujjatlar" ni tanlash, keyin esa madaniyatlar haqida "guruh muhokamasi va taqdimot" va "rol o'yinlari" dan foydalanish kiradi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, ko'pchilik o'qituvchilar o'zlarining asosiy maqsadi o'quvchilariga ingliz tilidan madaniyatlararo muloqotda foydalanishga yordam berish ekanligini ko'rsatdilar. Bundan tashqari, ko'pchilik o'qituvchilar MM tushunchasini yaxshi tushunishlarini ko'rsatdilar va ular MMKni chet tillarini o'rganish va madaniyatlararo muloqotning muhim jihati sifatida qabul qildilar. Bundan tashqari, o'qituvchilar o'quvchilarning MMKni rivojlantirish uchun bir nechta strategiyalarni ko'tardilar, masalan, o'qitish uchun madaniyatga oid materiallar yoki hujjatlarni tanlash, guruh ishi va guruh/individual taqdimotlarni tayinlashdir. O'qituvchilarning o'quvchilarning MMKni rivojlantirish strategiyalari ham olimlar tomonidan taklif qilingan MM modellariga javob berdi. Shunga qaramay, ular o'z o'quvchilarining MMKni rivojlantirish uchun madaniyatlarni o'qitish amaliyotiga tez-tez kiritmaganlar. O'qituvchilar o'z talabalarining MMni rivojlantirishda duch kelgan ba'zi qiyinchiliklarni ko'tardilar. Ular o'z maktablarida qo'llagan darslik ko'p madaniyatli mazmunni o'z ichiga olmagan. Bundan tashqari, aksariyat o'qituvchilar, shuningdek, o'z darslarida MMni baholash va madaniy xilma-xillikni integratsiyalash bo'yicha bilim va tajribaga ega emasliklarini aytishdi. Bundan tashqari, ularda o'qitish madaniyatini qo'llab-quvvatlaydigan o'qitish va o'rganish resurslari yo'q edi. Va nihoyat, talabalarining ingliz tilini bilish darajasi madaniyatlarni o'rgatish uchun mos emas edi. Shu ma'noda, darslik mazmuni madaniy xilma-xillikni singdirish orqali qayta ko'rib chiqilishi kerak. Madaniy xilma-xillik va MMni baholash bo'yicha bilim va tajribaning etishmasligiga kelsak,

trening kabi texnik yordam taklif qilinishi kerak. Ular uchun madaniy mazmun namoyon bo'ladigan o'quv va o'quv resurslari ta'minlanishi kerak. Va nihoyat, talabalarning tilni bilishi bilan bog'liq muammoga kelsak, o'qituvchilarga tilni kam biladigan o'quvchilar bilan sinflarda madaniyatlarni qanday kiritish bo'yicha ba'zi ko'rsatmalar kerak bo'lishi mumkin.

Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishning Xitoy tajribasi.

Xitoy iqtisodiyotining jadal rivojlanishi tufayli 1,4 milliard potentsial iste'molchi katta xarid qobiliyatiga ega bo'lib, jahon miqyosida xorijiy kompaniyalarning ko'plab sarmoyalarini jalb qiluvchi muhim bozorlardan biriga aylandi. Har yili Xitoy bozoriga ko'plab xorijiy korporatsiyalar kiradi. Natijada, xitoylik hamkasblar bilan muvaffaqiyatli muloqot qilish zarurati biznes yuritishning asosiy masalasi sifatida tobora ko'proq sezilib boradi.

Madaniyatlararo muloqotni o'rgatish jarayonida, agar o'qitish strategiyalari va materiallari to'g'ri ishlab chiqilmagan bo'lsa, stereotiplar va madaniy qarashlarni yaratishi yoki kuchaytirishi mumkinligini ko'rsatadi. Xitoyda chuqur islohot va ochiqlik bilan turli mamlakatlar o'rtasidagi shaxslararo va biznes almashinuvi tobora tez-tez bo'lib bormoqda. Madaniyatlararo muloqot muqarrar haqiqatga aylandi va ko'proq e'tiborni tortdi. Turli madaniyatlarga mansub odamlar birlashsa, muloqotda to'siqlar paydo bo'lishi muqarrar. Bu to'siqlarni o'z vaqtida va samarali yengib o'tish madaniyatlararo muloqot muvaffaqiyatining garovidir. Xitoy Ta'lim Vazirligi tomonidan chiqarilgan kollejdagi ingliz tilini o'qitishga qo'yiladigan so'nggi talablarga ko'ra, hozirgi vaqtda kollejdagi ingliz tilini o'qitishning asosiy maqsadi kollej o'quvchilarining madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirishdir. Biroq, kollej talabalarining madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyasi odatda past. Talabalar ko'p yillar davomida ingliz tilini o'rganishgan va ular ingliz tilida soqov va g'ayritabiiy tarzda gapirishadi. Garchi ko'pchilik o'qituvchilar turli xil yangi o'qitish usullarini sinab ko'rishsa-da, ingliz tilini o'qitish natijalari qoniqishdan uzoq emas. Shu sababli, hozirgi vaqtda kollej o'quvchilarining madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyasini oshirish dolzarbdir. Madaniy tashuvchi sifatida ingliz filmlari G'arb mamlakatlaridagi odamlarning turmush tarzi, ijtimoiy urf-odatlarini, odob-axloq qoidalari va qadriyatlarini ko'rsatib, g'arb muloqoti uchun haqiqiy sahnalarni taqdim etadi. Shu bilan birga, ingliz filmlari kollej talabalariga g'arbiy hayotni shaxsan boshdan kechirish imkonini beradi, bu ularning madaniyatlararo muloqot qobiliyatini yaxshilashga katta yordam beradi. Talabalarning madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyasini oshirishda ingliz tili filmlarini ingliz tilini o'qitishda qo'llash bo'yicha mavjud tadqiqotlar bo'yicha olib borilgan tadqiqotlardan ko'rinib turibdiki, bu tadqiqotlar asosan ingliz tili yo'nalishlari va ingliz tilini o'qitish bo'yicha kasb-hunar ta'limi talabalariga qaratilganlik, ularning aksariyati nazariy tadqiqotlardir.

Bundan tashqari, kollej talabalarida madaniyatlararo muloqot qobiliyatini rivojlantirish uchun ingliz tilidagi filmlarni kollej ingliz tilini o'qitishga integratsiya qilish bo'yicha amaliy tadqiqotlar kam. Bu ham ushbu tadqiqotning shakllanishiga yordam berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Chan & DeWitt, 2019, Developing intercultural communicative competence: Formative assessment tools for Mandarin as a foreign language. *Malaysian Journal of Learning and Instruction*, 16(2), 97-123. <https://doi.org/10.32890/mjli2019.16.2.4>
2. Reid, 2015; Ren & Cui, 2017 Techniques developing intercultural communicative competences in English language lessons. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 186, 939-943. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.011>
3. Sevimel Sahin, 2020. A survey on the intercultural communicative competence of ELT undergraduate Students. *Eurasian Journal of Applied Linguistics*, 6(2), 141-153. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1262349>
4. Enisa & Gunes, 2019 Enisa, M. E. D. E., & Gunes, G. Integration of intercultural communicative competence (ICC) in an EFL course: Perceptions of students and teachers. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 352-363.
5. Yeganeh & Raeesi, 2015 Yeganeh, M. T. & Raeesi, H. Developing cultural awareness in EFL classrooms at secondary school level in an Iranian educational context. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 192, 534-542. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.06.084>
6. Ghorbani Shemshadsara, Ghorbani Shemshadsara, Z. (2012). Developing cultural awareness in foreign language teaching. *English Language Teaching*, 5(3), 95-99. <https://doi.org/10.5539/elt.v5n3p95>
7. Banjongjit, B. & Boonmoh, A. (2018). Teachers' perceptions towards promoting intercultural communicative competence in the EFL classroom. *REFlections*, 25(2), 76-97. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/reflections/article/view/165393>
8. Peng, S. Y. (2010). Impact of stereotypes on intercultural communication: A Chinese perspective. *Asia Pacific Education Review*, 11(2), 243-252.)
9. Schaefer, J, Schaefer, J. (2013). The study on the film-based teaching. *International Journal of Film Review*, 16(5), 76-78.
10. Brown H. Douglas. (1987). *Principles of Language Learning and Teaching*. Prentice-Hall, Inc, New Jersey, 84-90